

לובלין

(Lublin). עיר במזרח פולין, בירת מחוז ל', ומרכז תעשייה, תחבורה ותרבות, מהעתיקות בערי פולין. יהודים ישבו בל' מהמאה ה-14, ובמאות ה-16 – ה-17 היתה מרכז התורה הראשון במעלה בפולין. במאות ה-19 – ה-20 היתה מרכז לפעילות תרבות בעברית וביידיש, עם תיאטרון ועיתונים, וכן לפעילות מפלגות וארגונים יהודיים. ערב מלחמת-העולם השנייה ישבו בל' כ-40,000 יהודים מתוך כ-122,000 תושבי העיר.

בשבועות הראשונים של המלחמה מצאו בה מיקלט אלפי פליטים יהודים שנסו מפני הצבא הגרמני. חלק מן הפליטים ההם, וכן כמה מאות מיהודי העיר, המשיכו מזרחה, ונשארו בשטחים שבסבסו 1939 סופחו לברית-המועצות. ועד הקהילה עשה להושטת עזרה לפליטים. מתחילת ספטמבר ועד כיבוש העיר בידי הגרמנים ב-18 בספטמבר 1939 נעשו נסיונות לארגן בל' מוקדי התנגדות לצבא הגרמני. היהודים השתלבו במאמצים ההם, וקמו קבוצות שעסקו בפינוי הריסות בעקבות ההפצצות, בכיבוי שריפות ובחפירת תעלות הגנה.

מיד עם כניסת הגרמנים החלו חטיפות יהודים לעבודות כפייה, פגיעות גופניות בהם וגזל רכושם. בנובמבר 1939 גורשו היהודים מן הרחוב הראשי, קראקובסקיה פשדמיישציה (Krakowskie Przedmiescie), ודירותיהם הוחרמו. אותו חודש נצטוו היהודים לשאת על בגדיהם אותות-קלון והוטלו עליהם הגבלות תנועה בחלקים מסויימים של העיר ומחוצה לו.

שמה של ל' נקשר בתוכנית הנאצים לכונן באיזור ההוא של פולין את רזרוט לובלין – מובלעת שבה אמורים היו לרכז יהודים משטחים אחרים של הגנרלגוברנמן, וכן משטחי פולין שסופחו לרייך ומן הרייך עצמו. עד פברואר 1940 הובאו לל' במסגרת התוכנית הזאת כ-6,300 מגורשים, ביניהם כ-1,300 מאיזור שטטין (Stettin). הוצאת התוכנית אל הפועל החלה בצורה חפוזה, בלי תיאום בין הזרועות השונות של הממשל הגרמני, ובאפריל 1940 הופסקה. עם זאת הוסיפה ל' להיות אחד המרכזים שבו החל מימוש מדיניות גירושי ההמונים להמתה על אדמת פולין: בל' שכן מטהו של אודילו גלובוצניק, מפקד הס"ס והמשטרה במחוז ל' וראש 'מבצע רינהרד', שהיה אחראי להפעלת מחנות ההשמדה במזרח הגנרלגוברנמן ובפרבר של העיר נמצא מחנה הריכוז וההשמדה מידנק.

לאחר כיבוש ל' בידי הגרמנים המשיך ועד הקהילה להתקיים בהרכבו הכמעט מלא מלפני המלחמה, ותחום פעולתו התרחב, בהתאם לדרישות הגרמנים והצרכים החדשים של האוכלוסייה היהודית. הוועד היה חייב לספק מדי יום ביומו מכסות של אנשים לעבודות כפייה, למסור חפצי ערך, רהיטים וציוד ביתי אחר. עבודת הוועד בקרב הקהילה התמקדה בארגון סעד לנזקקים ולפליטים. היו גם מקרים של התערבות הוועד אצל השלטונות הגרמניים לשחרור בני-ערובה ואסירים, וטיפול בהשגת הקלות בקנסות וגזירות כלכליות רבות שהוטלו על יחידים ועל הציבור כולו.

ב-25 בינואר 1940 שונה מעמדו של הוועד, והוא הפך רשמית ליודנרט בן 24 חברים. לשינוי במעמד כמעט שלא נלוו שינויים אישיים, והיו בו חברים שהשתייכו לפני המלחמה למפלגות שונות, מ'אגודת ישראל' עד ה'בונד'.

בראש היודנרט עמד המהנדס הנריק בקר, אך הדמות המרכזית שבו היה סגן היושב-ראש מרק אלטן. היודנרט המשיך במדיניות הוועד: בנה רשת עניפה של מוסדות סעד ומטבחי ציבור, הקדיש שימת-לב מיוחדת להקמת בתי-יתומים ומוסדות לילדים עזובים, והשקיע מאמצים רבים בתחום הבריאות: אורגנו שני בתי-חולים ובהם 500 מיטות, ועוד בית-חולים למחלות מדבקות ובו 300 מיטות. ליד בתי-החולים נפתחו מרפאות חוץ. ואולם, החרפת מדיניות הגרמנים כלפי היהודים צמצמה את אפשרויות היודנרט לתמרן בין מילוי דרישות הגרמנים ובין הטיפול בבעיות חיוניות של הקהילה.

ב-1940 גברו דרישות הגרמנים לעובדי כפייה יהודים, ורבו גם החטיפות ברחובות העיר. בני הקהילה והיודנרט השתדלו למצוא מקומות עבודה במפעלים חיוניים למשק הגרמני וקיוו על-ידי כך לזכות בחסינות מפני החטיפות. כך, למשל, הועסקו יהודים רבים בסדנאות של ה'תעשייה הצבאית הגרמנית' שנמצאו בשטח מחנה השבויים שברחוב ליפובה (LIPOWA) 7. בקיץ 1940 החלו חטיפות יהודים למחנות העבודה שמחוץ לעיר ובעיקר לעבודות שלאורך הגבול עם ברית-המועצות. היודנרט נדרש לספק עובדים למחנות הללו ועל רקע זה נוצרה מתיחות בינו ובין יהודי העיר.

לקראת הקמת הגטו באביב 1941 ציוו הגרמנים על גירוש חלקי של יהודי ל'. הגרמנים הציגו את הגירוש כ'פיוני מרצון', אך למעשה הפעילו לחץ כבד כדי להשיג את מטרותם. מ-10 במרס 1941 עד סוף אותו חודש גורשו מל' כ-10,000 יהודים. כ-1,250 מהם שולחו לריוביץ (Rejowiec), כ-2,300 לשדלישצ'ה (Siedliszczce), כ-3,200 לסוסנוביץ (Sosnowiec), והאחרים ליישובים אחרים בסביבה. המגורשים נתקלו במקומות גירושם בקשיי כלכלה חמורים ובתנאי דיור קשים.

בסוף מרס 1941 הוקם הגטו ורוכזו בו יותר מ-34,000 יהודים. ב-24 באפריל נאסרה היציאה מן הגטו, פרט לבעלי אישורים מיוחדים ולקבוצות עבודה שהועסקו מחוצה לו. בקיץ 1941 פרצה בגטו מגיפת טיפוס. צוותי רפואה ושירות תברואה מיוחד עשו לצמצום ממדיה, אך רעב, צפיפות ומחסור בתרופות הכבידו מאוד על מאמציהם.

יהודי ל' היו בין הקורבנות הראשונים מן הגנרלגוברנמן שנשלחו לתאי הגזים במחנה בלז'ץ. הגירוש החל ב-17 במרס 1942 והגרמנים קבעו מכסת מגורשים של כ-1,400 נפש ליום. חלק מיחידות הגרמנים ועוזריהם האוקראינים שמר על גבולות הגטו, כדי למנוע נסיונות להימלט מתוכו, וחלק ערך חיפושים מבית לבית בגטו עצמו. בנקודות הריכוז נערכו סלקציות. בתחילתה של האקציה כובדו האישורים של בעלי-מלאכה, אך משפחותיהם צורפו למשלוחי המגורשים. הגרמנים תפסו את רוב היהודים שביקשו להסתתר בגטו או בצד ה'ארי' של ל',

והללו נרצחו במקום. מספרם הגיע לכ-500. ב-20 באפריל 1942 הסתיים הגירוש, ובמהלכו שולחו מן העיר כ-30,000 נפש, רובם נרצחו בבלז'ץ ומקצתם ביערות בסביבות העיר. בעיצומה של האקציה, ב-31 במרס 1942, הקטינו הגרמנים את מספר חברי היודנרט מ-24 ל-12. אחדים מחברי היודנרט שלא נכללו בהרכבו החדש שולחו אף הם להשמדה. ליושב-ראש היודנרט המצומצם מונה ד"ר מרק אלטן. הערכת התנהגותם של חברי היודנרט, ושל ד"ר אלטן כדמות מרכזית בו, אינה אחידה, ובצד הערכות המגלות הבנה למדיניותו של היודנרט והמבליטות את מאמציו לעשות למען הקהילה, ישנן עדויות המבקרות את היודנרט על ניתוק מבני הקהילה, על התנשאות אישית ועל כניעה לדרישות הגרמנים. ביקורת קשה נמתחת גם על חלק מן המשטרה היהודית.

אחרי האקציה של מרס-אפריל 1942 הועברו שרידי הקהילה, כ-4,000 נפש, לפרבר העיר מידן טטרסקי (Majdan Tatarski). הפולנים שהתגוררו בפרבר הוא רוכזו בחלק אחד ממנו, ולחלק אחר, שהוקף גדר תיל, הוכנסו היהודים. המקום כונה 'הגטו הקטן' והתנאים בו היו קשים מנשוא. רק חלק מיושבי הגטו זכו לקורת גג, ומאות התגלגלו בחוץ בלי כול מחסה. כבר מראשית קיומו של 'הגטו הקטן' החלו בו סלקציות ורציחות. הגרמנים היו עורכים מיפקדים וסריקות לגילוי יהודים חסרי אישורים ממקומות עבודה. רבים מבין ה'בלתי חוקיים' הללו שבגטו נרצחו במקום.

ב-2 בספטמבר 1942 החלה אקציה ב'גטו הקטן' ואחרי סלקציה שולחו כ-2,000 יהודים למחנה מידנק ונספו שם. באקציה אחרת, שהיתה ב-25 באוקטובר 1942, הוצאו כ-1,800 מן 'הגטו הקטן' והועברו אף הם למידנק ומצאו שם את מותם. במאי 1943 נרצחו כמה עשרות מבין בעלי-מלאכה שהעסיקו הגרמנים. ביולי 1944, זמן קצר לפני נסיגת הגרמנים מן העיר, הוצאו להורג אחרוני בעלי-המלאכה היהודים, שהוחזקו ב'מבצר' בל' ועבדו שם בכמה מפעלים זעירים החיוניים לחיל-המצב הגרמני.

לאחר שחרור העיר ב-24 ביולי 1944 החלו להתרכז בה ניצולים מן המקום והסביבה, פרטיזנים יהודים שהיו באיזור ממזרח לו וכן פליטים יהודים ששהו בזמן המלחמה בברית-המועצות. עד לשחרור ורשה בינואר 1945 היתה ל' בירתה הזמנית של פולין והוקמו בה מוסדות מרכזיים של שארית הפליטה. עד 1968 פעל בעיר סניף של אגודה יהודית ציבורית-תרבותית בפולין – משנות ה-70 אין בל' חיי קהילה יהודיים ומתגוררים בה יהודים מעטים בלבד.